

Punktskatt på sötade drycker – är vi där snart?

Det finns inget som helst behov av att konsumera sötade drycker utöver de obestridda njutningsupplevelser dessa kan ge. Mot det ska ställas riskerna för folkhälsan. Skatt på denna typ av energi, liksom »rabatt« på kostkomponenter med hälsoeffekter, har visats kunna styra konsumtionen i önskvärd riktning. Det kan vara dags att ta upp frågan om punktskatt på sötade läskedrycker. I många andra länder finns den redan.

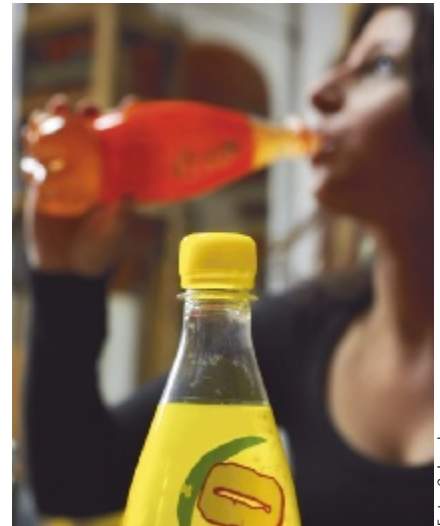

Foto: Colourbox

Författarna föreslår att Läkarsällskapet driver frågan om söt skatteväxling.

Det finns numera välgrundade skäl att införa en sockerskatt på söta livsmedel. Bakgrunden är den tämligen samstämmiga uppfattningen att sockersötade läskedrycker är en viktig orsak till fetmaepidemin.

Flera studier visar att det finns ett samband mellan intag av sötade drycker och fetmaprevention bland barn och ungdomar [1-3]. Även bland vuxna finns bevis för dessa samband och också för att sötade drycker ökar risken för metabola syndromet och typ 2-diabetes [4, 5]. Att »man kan få sockersjuka av socker« är numera sant – något vi förut inte trodde på. En studie på enäggsstivlingar styrker att sambandet mellan sockerkonsumtion och fetma är oberoende av genetik och andra omgivningsfaktorer [6]. En metaanalys – sponsrad av dryckesindustrin – visar dock inte på något samband mellan sötade drycker och fetma [7].

Mekanismerna varför just sötade drycker har en särskild effekt på fetmapreventionen är ofullständigt kända. En förklaring kan vara att vårt »kaloriminne«, dvs förmågan att minnas hur mycket energi kroppen tillgodogjort sig i en måltid, är sämre för flytande energi, vilket kan bero på dels det snabba

upptaget av sockerlösning från mag-tarmkanalen, dels att vi genetiskt och utvecklingsmässigt inte är byggda för energi i flytande form [2, 5]. Detta är en viktig men ofullständig utforskad mekanism för att reglera födomängden vid nästa måltid utifrån hur stort intaget var vid föregående tillfälle.

I en stor fetmapreventionsstudie infördes nolltolerans mot sötsaker i alla former i skola och fritids för barn i 6-10-årsåldern [8]. Flera av de övriga åtgärderna, såsom minskad mängd mättat fett i kosten och ökad fysisk aktivitet, genomfördes åtminstone delvis också i de randomiserade kontrollskolorna. Orsaken till att kontrollskolorna inte var orörda var att dessa stod under ett medialt tryck att skapa en sundare miljö för barnen. Mycket talar för att just borttagandet av sötsaker hade avgörande betydelse för den minskning i överviktsprevalens som uppnåddes i jämförelse med kontrollskolorna.

När man diskuterar möjligheterna att med punktskatter påverka konsumtion kan alkohol och tobak tas fram som lyckade exempel även om jämförelsen hålls; vi behöver inte röka eller dricka alkohol för att överleva, men vi måste äta några gånger om dagen.

Ett flertal räkneexempel har gjorts för att analysera effekten av skatt på läskedrycker på konsumtionen och följande hälsoeffekter. Tillämpar man skatteprincipen »one-penny-per-ounce« för läskedrycker skulle detta kunna minska konsumtionen med 13 procent, dvs två portioner per person och vecka [9]. Det innebär en årlig minskning av

energiintaget med 8 000 kalorier, även om den uteblivna läsk ersätts med annan mat. Små förändringar över lång tid i denna storleksordning kan bidra till att minska riskerna för fetmaassocierade komplikationer. Det finns även flera studier som visat att en måttlig prisökning av läsk medför att konsumenter gör nyttigare val [10].

Sötade drycker ger välbefinnande. Naturligtvis bör de kunna finnas tillgängliga för konsumtion, men de bör inte nyttjas i volymer som ger hälsoproblem. Men det är svårt att förändra ett konsumtionsmönster som drivs av vårt inbyggda belöningssystem i kombination med starka kommersiella krafter. Både piska och morot, ekonomiska argument för individ och samhälle, hälso-medvetenhet, livsstilspåverkan etc kommer att krävas.

Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet publicerade i början av år 2005 en rapport om 79 punkter för bättre folkhälsa. De flesta förslagen var allmänt administrativa rekommendationer till myndigheter, och i bara enstaka fall utfärdade man rekommendationer för enskilda individer. Livsmedelsindustrins roll behandlades praktiskt taget inte alls i rapporten.

Vår livsmedellexport är ungefär lika stor som den svenska bilexporten, och livsmedelsindustrin är en av de få branscher som ökar under dåliga tider. Exporten av sockerkonfektyr är ingen obetydlig del av denna framgång samtidigt som svenskarna själva är världs-

CLAUDE MARCUS
professor, överläkare,
Karolinska institutet

STEPHAN RÖSSNER
professor emeritus, Karolinska
institutet
stephan@rossner.se

ledande när det gäller konsumtion av plockgodis [11]. Godis har blivit väsentligt mycket billigare. År 1991 avskaffade Sverige sockerskatten. Priset på plockgodis i handeln har sedan dess inte följt med prisutvecklingen i stort. Det betyder att plockgodis i dag i realiteten kostar hälften av vad det gjorde 1985.

Även om fetmaincidensen möjligen har bromsat in har vi fortfarande en mycket stor nyrekrytering av individer med fetma. Vi har aldrig haft så många feta i Sverige som i dag. Det finns dessutom tecken på att inbromsningen skett i framför allt grupper med högre socioekonomisk standard och att den sociala snedvridningen därmed ökat. Vi måste därför hjälpa alla dem med fetma att hantera detta problem. Punktsskatt på sötade drycker skulle vara ett bidragande sätt. Poängen vore dock att intäkterna skulle öronmärkas som bidrag till forskningsutvecklingen och strategiplanering för folkhälsan.

Den intensiva debatten i Sverige huruvida Livsmedelsverket överhuvudtaget ska lägga sig i svenskarnas kostvanor följer amerikanskt mönster. Presidenthustrun Michelle Obama har gjort barnfetma till sin angelägenhet och driver kraftfullt frågan om nyttigare mat till barn. Detta föranledde Alaskasernatorn Sarah Palin att i teve grilla marshmallows i chokladsmet till barn i den individuella frihetens namn. Inslaget fick även seriösa republikaner att reagera.

Det råder inget tvivel om att skattebetalarna i sista hand får betala för den ohälsa som följer. I det perspektivet är det nödvändigt att aktivt hjälpa barn till sundare matvanor. När man informerar amerikaner om hälsoeffekterna av läskedrycker visar det sig faktiskt att många skulle vara beredda att tillstyrka en punktsskatt under förutsättning att dessa pengar öronmärktes för hälso-befrämjande åtgärder [9]. En uppenbar sådan åtgärd vore att använda intäkterna för att subventionera mat med tydligare nyttoeffekter. Ett förslag som vi framfört tidigare är att använda dessa skattemedel för att ta bort moms på färsk frukt och grönsaker, en söt skatteväxling [12].

Det finns också en acceptans för punktsskatter på onyttig mat i Sverige. I en Sifundersökning 2006 ansåg 40 procent av de tillfrågade att skatten på godis och chips bör höjas [13]. En sockerskatt borde därför vara politiskt möjlig att genomföra i dag.

Sötade drycker behövs inte från någon enda hälsosynpunkt. I detta avseende är

läsk, saft, juice, cider och nektar helt likvärdiga, de är alla 10–12-procentiga sockerlösningar, dvs den sockerkoncentration som ger den intensivaste njutningsupplevelsen. Även så kallade energidrycker och de vitaminiserade kosttillskott med stora mängder socker som nu trängs med läskedryckerna i pressbyråkioskerna och även säljs i våra hårt kommersialiserade apotek hör dit. De har rimligtvis samma effekter på fetmautveckling som läskedrycker. De nya benämningarna tjänar bara till att legitimerar ett intag av söta drycker. Eftersom de säljs som kosttillskott och inte som läsk finns de heller inte med i statistiken över intaget av söta drycker i Sverige. Ingen läkare har i modern tid sett en patient med skörbjugg under annat än extremt udda omständigheter.

I 40 amerikanska delstater har man infört låga, riktade skatter på läskedrycker och snacks. För två år sedan började man i delstater som Maine och New York diskutera väsentligt högre skattesatser. Amerikaner har inväntat att en skatt på läskedrycker är orättfärdig, eftersom den drabbar de fattiga mera. Mot detta kan man förstås hävda att det sista denna befolkningskategori behöver är att lägga ner pengar på någonting som näringsmässigt är totalt värdelöst.

I flertalet europeiska länder är man

redan där, senast i Rumänien [14], och Finland är på väg.

Något vetenskapligt argument för att beskatta drycker sötade med sötningsmedel (aspartam, sukralos, stevia) föreligger inte. Det är således sockerkonsumtionen i sig som man ska söka påverka. Vi föreslår därför att Läkaresällskapet som ett led i folkhälsoarbetet driver frågan om söt skatteväxling.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

1. Vartainen LR, Schwartz MB, Brownell KD. Effects of soft drink consumption on nutrition and health: a systematic review and meta-analysis. *Am J Public Health*. 2007;97:667-75.
2. Bellisle F, Rolland-Cachera MF. How sugar-containing drinks might increase adiposity in children. *Lancet*. 2001;357:490-1.
4. Hu FB, Malik VS. Sugar-sweetened beverages and risk of obesity and type 2 diabetes: epidemiologic evidence. *Physiol Behav*. 2010;100:47-54.
8. Marcus C, Nyberg G, Nordenfelt A, Karpmyr M, Kowalski J, Ekelund U. A 4-year, cluster-randomized, controlled childhood obesity prevention study: STOPP. *Int J Obes*. 2009;33:408-17.
12. Marcus C, Rössner S, Levi L, Persson A, Hedlund T. »Skatt på läsk och godis behövs för barnens skull«. *DN Debatt* 1 apr 2010. <http://www.dn.se/debatt/skatt-pa-lask-och-godis-behovs-for-barnens-skull>

Läs mer Fullständig referenslista
Lakartidningen.se

apropå! den gudomliga komedin

Sverige 2011

En patient e-postade mig:
»Nu har jag kommit till vägs ände. Vid mötet i går bestämde sjuk-kassan att jag var för frisk för fortsatt ersättning. Arbetsförmedlingen tog fram ditt intyg att jag skulle bli mycket sämre av att ens försöka arbeta, och menade att jag var för sjuk. Jag hade inte ens klarat av 14 dagar på Samhall två timmar om dagen. Men sjuk-kassan var starkare. För mig som haft tidsbegränsad sjuk-ersättning 18 månader gäller att man får en 'karens' på 90 dagar då man är hos arbetsförmedlingen för att sedan komma i

arbete, dvs arbetslinjen. Min stora rädsla är att jag ska bli allvarligt försämrad under karenstiden och tvingas till operation för då förlorar jag all ersättning. Min SGI försvann 2008, därför kan jag inte ens bli sjukskriven innan jag har kommit in i systemet igen.«
Jag ringde upp henne:
– Hur är det med dig?
– Jo, jag är i alla fall glad att jag inte hamnade i fas 3.
– Fas 3, vad är det för någonting?
– Hänger du inte med, doktor? Du börjar bli för gammal.
Och sedan förklarade hon, men jag är nog för gammal och hängde inte

med, jag tyckte det verkade obegripligt.
– Men vad händer om man hamnar i fas 4? frågade jag försiktigt.
– Jo, då hamnar man på gatan.

På natten fick jag min ständigt återkommande mardröm att jag hamnar inför HSAN för någon försummelse som borde vara preskriberad. Men den här gången räckte det inte med en varning, det blev fas 5 med en gång.

Jan Carlestam
allmänläkare, Örskelljunga
jan@carlestam.com
SGI = sjukpenninggrundande inkomst